

אשכולות

כַּלְלוּן פֶּלְאוּץ לֹא תֵאֵמְדוּ יִשְׁבֵת כֶּסֶם בֵּינֵנוּ

לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט בן הרה"ח רבי ישראל אלעזר זצ"ל

"וביום השביעי תשבות"

אריק זהבי (מחזור התשס"ג) - עובד בבנק מזרחי-טפחות סניף קריית אריה בפתח תקווה.

פרשת משפטים

גליון 285 | כ"ג שבט ה'תשע"ד

(שנה שמינית)

16:45 כניסת שבת

17:46 מוצ"ש

ברוכים הבאים

לבוגרינו היקרים,
מחוזרים תשס"ג
ותשס"ד, נקוה שתיהנו
מן השבת ותמשיכו
להגדיל תורה
ולהאדירה בכל מקום
שאתם נמצאים.

"ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה"- השנים עוברות מהר מהר. לימודים, משפחה ועבודה. מרוץ החיים דורש את שלו. להתיישב, להתבסס ולהתמסד, להרוויח ולהתקדם ולפעמים גם על חשבון האחר.

"ששת ימים תעשה מעשיך"- מהבוקר ועד ליל יוצא האדם לפועלו. מזריחת החמה ולפעמים עד צאת הנשמה טורח האדם בלהרבות את קללת האדם הראשון: "בזיעת אפיק תאכל לחם".

היום-יום מתיש, לוחץ ולפעמים מאוד אנוכי. לדאוג לך ולקרובים אליך. להביא טרף אל ביתך, למשפחה ולילדים.

כפי שכולנו יודעים עולם העשייה הינו עולם תחרותי מאוד. אין זמן לעצור ולברר, יש רק צורך לרוץ קדימה ולא לפגר. אך פעם בתקופה, פעם בכמה ימים או שנים מגיע תמרור עצור גדול ובוהק וחותר את הכול:

"והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך"- פתאום בלי אזהרה אתה צריך לדאוג שמישהו אחר ייהנה מפירות עמלך. פתאום המרוץ שלך נעצר ואתה נותן לאנשים שאתה בכלל לא כמעט לא מכיר ליהנות מגיע כפיך.

"וביום השביעי תשבות"- אם כל השבוע רצת ודאגת ועמלת הנה מגיע זמן שאתה צריך לשבות, לנוח ולהינפש, לא רק בשבילך אלא "למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר". לדאוג לא רק לנפשות שתחתיד, אלא אפילו למקנת כספך עליך לשים לב שלא יעבדו קשה מידי.

מה זה? מדוע? למה צריך להיות אכפת לי מהאחר? למה צריך לכפות עליי לנוח?

כל השביעין חביבים נאמר (ויקרא רבה). לפעמים קורה שמרוב ריצות האדם שוכח את הסובבים לו ואולי גם את עצמו. זה הטבע של בני האדם.

צריך משהו על טבעי שיעצור אותנו ויגיד לנו לשים לב לאחר. לדאוג גם לאנשים שלא הצליחו כ"כ במרוץ החיים הזה שאנו נמצאים עמוק בתוכו. צריך לפעמים לעצור ולהביט ולראות שלא שכחנו את עצמנו מרוב המרדף אחרי ימי העבודה.

שבע שנים בקירוב עברו מאז שעזבנו את כור מחצבתנו. שנים עמוסות באגירת רכוש ובקנין של ידע. והנה מגיעה שבת כה מיוחדת ונדירה. שבת של פעם בשבע שנים בה נוכל לחדש מחדש את הקשר שלנו עם הישיבה ועם החברים. שבת של שבת אחים ושימת לב. שבת של התעלות והתחדשות.

אני מאחל לכולנו, הבוגרים, שחוץ מלהנות מהמפגש המחודש ומאירת "שבת אחים גם יחד", נצא גם לדרך חדשה של אחדות והתעוררות. להתעורר ולשים לב לאלה הזקוקים לנו מבית ומחוץ, לקרובים ולרחוקים, לישיבה ולמפגש עם חברים שבשנים האחרונות קצת נשארו מאחור.

ברצוני להודות לאיתי שהם ולישיבת כרם ביבנה על הכנסת האורחים רחבת הלב ומסבירת הפנים.

שבת שלום.

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

הרב אורי בצלאל פישר

יצחק זיטר

הגדרת מום לעניין מקח טעות

ר' עמרי קראוס (מחזור תשס"ג) – אברך בכולל דיינות בכרם ביבנה.

ציון בראכה

הציון למה נקט דווקא לשון "נתעצל", "דאי לא מצא מקום למכור פשיטא דפטור לכולי עלמא, וגדולה מזו כתב בנהר שלום לדעת מגן אברהם, **דאם טען, שכחתי למכור, פטור, דאנוס הוא**, כדלעיל בסימן ק"ח", דהיינו, כותב שער הציון ששומר ששכח לעשות חלק מחובת שמירתו (למכור) מוגדר כאנוס ופטור מלשלם, וזה לכאורה כדברי הרב בשו"ת סמס".

אמנם הקושיא עדיין עומדת בעינא, לכאורה גם שער הציון וגם הרב בסמס נסתרים מהגמרא שאומרת שאם השומר שכח היכן החביא את החפץ אז הוא פושע וחייב לשלם???

אלא שהנהר שלום הוכיח שישנו מסימן קח', שם דן השו"ע בדיני תפילה תשלומין, וכותב השו"ע שלא בכל מקרה אדם יכול להשלים תפילה שלא התפלל "הזיד ולא התפלל תפלה אחת, אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה", ובס"ח כותב השו"ע "**מי שהיה טרוד** בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד, ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל... כולם חשובים אנוסים" וכותב המגן אברהם שהטעם שאם היה טרוד ולא התפלל שיוכל להתפלל תשלומין "**דשכחה מקרי אנוס** ועבח"מ סי' תכ"א ס"י...". וראים שגם המגן אברהם סובר ששכחה לא היא פשיעה אלא אנוס, ועפי"ז כתב שער הציון שאדם ששכח למכור חפץ חבירו פטור, ועפי"ז כתב הרב בשו"ת סמס שאדם ששכח כדור באוטובוס פטור מלשלם.

אמנם עדיין נראה שכל זה נסתר מהגמרא שאומרת "כל לא ידענא פשיעותא הוא"?

אלא שהמגן אברהם הביא מקור לדבריו מהשו"ע בחו"מ תכ"א-י, ונקדים הקדמה, המשנה בב"ק כו. מביאה את הכלל המפורסם "אדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד בין ער בין ישן", אך מצאנו חמשה חיובים באדם המזיק: נזק, צער, ריפוי, שבת ובושת, ואע"פ שאדם מועד לעולם, אין הכוונה שהוא מתחייב בכל מקרה את כל חמשת החיובים, אלא אומרת הגמרא שדווקא לגבי תשלום ה"נזק" האדם מועד לעולם, אך שאר התשלומים אינו חייב אם לא שהיה פושע, ולכן לדוג' אם עלה לראש הגג ונפל והזיק, אז אם היה ברוח מצויה חייב בד' דברים (חוץ מבושת שחייב רק אם מתכוון להזיק), כיוון שהיה פושע, אך אם נפל ברוח שאינה מצויה חייב רק בנזק כיוון שהוא אנוס, ואדם המזיק באנוס חייב רק בנזק.⁵

בב"ק כו: הגמרא דנה באדם שהיה לו אבן בכיסו ושכחה, וכתוצאה מכך הוא הזיק את חבירו באבן, ואומרת הגמרא וכן נפסק להלכה בשו"ע חו"מ תכ"א-י "היתה לו אבן מונחת בחיקו... בין **שהכיר בה ושכחה** ועמד ונפלה והזיקה... חייב בנזק ופטור מד' דברים" מבואר בשו"ע שאדם שהזיק כתוצאה משכחת האבן כיוון נחשב לפושע, וכמו שכתב הסמ"ע "שהכיר בה ושכחה" ג"ז דומה לאנוס הוא". וא"כ מוכח גם מהגמרא והשו"ע ששכחה מוגדרת כאנוס ולא כפשיעה. וכעת יש לנו מקור חזק מדברי הגמרא.

אמנם, כיצד נתרץ את הסתירה בין הגמרות, שעדיין יש להקשות מהגמרא שאומרת שאדם ששכח היכן החביא חפץ חבירו הוא פושע? ולכאורה היה ניתן לתרץ שני תירוצים:

א. עפ"י נתי"מ (רצ"ז י"ד) - אפסר לומר שאכן שכחה אינה נחשבת לפשיעה אלא לאנוס, אמנם השוכח היכן הניח את חפץ חבירו אינו חייב מדין פשיעה בשמירה אלא מדין מזיק. שהרי לקח חפץ חבירו ושם אותו במקום שאי אפשר להגיע אליו. דומה למה שאמרה הגמרא בב"ק צח. שהזרק מטבע של חבירו לים הגדול, כאשר אי אפשר להגיע למטבע, הזרק חייב מדין מזיק (אע"פ שלא השתנה דבר במטבע), כיוון שלשים מטבע במקום שאבוד מבעליו הוא הזיק, וה"ה אם שם חפץ חבירו במקום מוחבא הוא הזיק. ואמנם מדיני שמירה השומר פטור כיוון ששכח והיה אנוס, אך ס"ס חייב מדין מזיק שחייב אף באנוס. מה שאין כן במקרה של שער הציון באדם שלא מכר חפצו של חבירו, שם השומר לא הזיק את החפץ, אלא הפסד הזיקו, אלא השומר רק לא הציל, ולכן אין לחייבו מדין מזיק, ומכיוון שפטור גם מדיני שמירה כיוון ששכח לכן פטור לגמרי.⁶

ב. מו"ר אחי תירץ תירוץ נפלא (בעיני). ישנם שני סוגים של שכחה, יש פשוטות שאדם מוציא לגמרי מזכרונו דבר מסויים, ואע"פ שננסה לעזור ולהצטרף בו להיזכר הוא לא נזכר. ויש מקרה שני שבו אדם לא שכח לגמרי, אלא רק הסיח דעתו מהדבר,⁸ ובקלות הוא חוזר ונזכר.

לפני כשנה נגשו אלי שני אברכים (כל אחד בפנ"ע) ובידם עלון שבת, הם הראו לי תשובה בשו"ת סמס שדנה במקרה שהיה כנראה כך: שני חברים הלכו לשחק כדורגל (ראובן ושמועון), בסוף המשחק ביקש ראובן, שהיה הבעלים של הכדור, משמועון שיקח את הכדור לביתו וישומר לו עליו, מכיוון שראובן היה צריך לעשות עוד כמה סידורים. שמעון הסכים בשמחה, הוא הלך לתחת אוטובוס נסע לביתו ובהגיעו לביתו הוא נזכר ששכח את הכדורגל באוטובוס. כמובן שלא היה ניתן למצוא את האבידה, ושאל השואל את הרב בסמס אם שמעון חייב לשלם.

כידוע ששומר חינוס חייב בפשיעה, ולאברכים היה ברור שאין לך פשיעה גדולה מזו, לשכוח חפץ של חבר באוטובוס. אמנם להפתעתם המרובה פסק הרב ששמעון פטור, וציון מקור לכך מספר שערים המצוינים בהלכה (קפח-ג), שאכן כותב כך (לגבי שכחה ברכבת).

האברכים אמנם שאלו מתוך רגש בסיסי של אחריות ומוסר, אמנם האמת שנראה לכאורה שהרב בסמס נסתר מהגמרא מפורשת.

הגמרא (ב"מ לה. ומב.) מספרת על אדם שביקש מחבירו שישומר לו חפץ מסוים, והחבר שמר במקום כ"כ טוב ושמור עד כדי כך שכאשר ביקש המפקיד את החפץ בחזרה, הנפקד לא זכר היכן הוא. ואומרת הגמרא "כל לא ידענא פשיעותא היא זיל שלים", דהיינו הנפקד פשע בזה שאינו זוכר היכן הניח את הפיקדון ולכן חייב לשלם. וכך פסק השו"ע ברצ"ז "המפקיד אצל חבירו בין כלים בין מעות, ואמר: תן לי פקדוני, **ואמר לו השומר: איני יודע אנה הנחתי פקדון זה**, או באיזה מקום קברתי הכלים" המתן לי עד שאבקש ואמצא ואחזיר לך, הרי זה פושע וחייב לשלם מיד". מוכח ששכחה היא פשיעה, א"כ נראה שהיה לחייב את שמעון ששכח את הכדור באוטובוס.

אלא שראיתי סיוע חשוב לרב בשו"ת סמס והוא שער הציון. נחלקו האחרונים בגדרי חיוב השמירה, האם החיוב הוא רק לשמור על החפץ מהזיק או שמא יש חיוב לשמור גם על ערכו של החפץ במקרה של ירדת ערכו ע"י החלפתו. המשנה בב"מ לח. דנה לגבי אדם שהפקיד אצל חבירו פירות. והפירות חרבו, ודנה המשנה מה על השומר לעשות "המפקיד פירות אצל חבירו אפילו לא יגע בהן, רבן שמעון בן גמליאל אומר מוכרן בפני בית דין מפני שהוא כמשיב אבידה לבעלים" ומבואר בגמרא שכל המח' היא דווקא אם נחסרו הפירות כמו שרגילים להחסיר, אך אם הפירות החסירו יותר מהרגילות, לדברי הכל צריך השומר למכור את הפירות כדי שהפירות לא יאבדו את כל ערכם. וכך פסק השו"ע בחו"מ רצב-טו.

כעין זה מצאנו בפסחים יג., שם מסופר על אדם שהפקיד חפץ אצל יוחנן חקוקאה, והנה קרב הפסח, ויוחנן שאל לרבי מה עליו לעשות עם החמץ? בסופו של דבר קיבל אפסו הסיכויים שהמפקיד יחזור לקחת את חמצו, הורה רבי ליוחנן חקוקאה למכור את החמץ לגוי לפני שהחמץ יאסר בהנאה ויאבד את כל ערכו. וכך פסק השו"ע באו"ח תמג-ב.

בשתי הגמרות אנו מוצאים שיש חיוב לשמור לא רק על גוף החפץ מהזיק חיצוני, אלא גם על ערכו. אמנם נחלקו האחרונים מאיזה דין חייב השומר למכור את הפיקדון?¹ המגן אברהם (תמג-ה) סובר שהיו חלק מחיובי השמירה, שכמו שצריך לשמור על גוף החפץ יש לשמור גם על ערכו. ולכן סובר המגן אברהם שאם השומר לא מכר את החפץ² הוא חייב לשלם לבעלים.

אמנם רוב האחרונים (אבן העזר, מטה יהודה, יד אליהו, הגר"ז ובית מאיר) סוברים שהחיוב למכור אינו מגדרי השמירה "שלא קיבל עליו אלא לשמור את החפץ שהיא ברשות בעליו ושיחזירו לו בשלימות, **אבל לא קיבל עליו למכור, שהיא אדרבה במכירה זו מוציאו מרשות בעליו**" (משנ"ב תמג-יב), אלא הוא חיוב מצד מצות השבת אבידה, כפשת לשון המשנה בב"מ לח. "מוכרן בפני בית דין מפני שהוא **כמשיב אבידה לבעלים**".³ שכידוע אין המצוה מצטמצמת רק למקרה שאבד לאדם חפץ, אלא הוא הדין שחייב להציל ממון חבירו מהפסד (שו"ע חו"מ רנט-ט). וממילא אם השומר לא מכר את החמץ הוא פטור, שאין לחייב בתשלומים מי שלא משיב אבידה.⁴ ונראה שכך הכריע המשנ"ב (תמג-יב).

אמנם כאשר המשנ"ב מביא את המגן אברהם (שזכור מחייב במקרה שהשומר לא מכר את החמץ), הוא כותב "דעת מ"א דאם היה באפשר לו למכור **ונתעצל** ולא מכרו עד שהוצרך לבערו חייב לשלם", ומסביר שער

¹ ונראה שנחלקו בזה גם הרמב"ם והתוס' ואכמ"ל.

² ונראה שה"ה אם לא מכר את הפירות המרקיבים.

³ ועיין במחמ"א שומרים לה' כיצד יישב המגן אברהם.

⁴ אמנם בספר "משפטי התורה" הביא מהרמב"ן בדינא דגרמי שאדם שהתעלם מאבידה וכתוצאה מכך האבידה הופסדה, שחייב בדיני שמים, וראה לכך מב"ק נה: "ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואלו הן... והיוצא עדות לחבירו ואינו מעיד לו", מוכח שאם יכול להציל ממון חבירו ולא הציל חייב בדיני שמים.

⁵ ושיטת התוס' שלא בכל אנוס אדם המזיק חייב, ואכמ"ל.

⁶ ויש לדון בדברי נתי"מ שלכאורה השומר הוא מזיק ברשות, ואכמ"ל.

⁷ אמנם מו"ר הרב בוכריס לא הסכים לתירוץ זה. וטען שיש לדון בכל שכחה לגופה.

⁸ הדבר מצוי במין הגברי, שבחזרתו לביתו מהסופר, נזכר פתאום בבגנות שאשתו ביקשה ממנו לקנות, אי"א לומר שהבעל הוציא מראשו את הבגנות, אם חבר היה

אפשר לומר שמה שאומרת הגמרא ששכחה היא פשיעה זה דווקא בשכחה גמורה, שאף מנסה להיזכר הוא לא נזכר, ולכן אם השומר לא מצליח להיזכר היכן שם את החפץ זו ודאי פשיעה. אך במקרה שהיתה רק הסחת הדעת, השומר לא שכח את מציאות הכדור, אלא רק היה טרוד בחזרתו הביתה, וכמו כן השומר לא שכח שיש פסח, רק היה טרוד בליל הסדר ולכן הסיח דעתו מלמכור את החמץ, וכמו כן המתפלל לא שכח שיש תפילה, אלא רק היה טרוד בעסקו והסיח דעתו, וכן לגבי האבן שבכיסו, כל המקרים הללו אינם מוגדרים כפשיעה אלא דבר אונס המצוי.

רק מזכיר לו שעליו לקנות משהו הוא היה נזכר מיד, אך היתה כאן הסחת דעת געית.

הנפק"מ בין שני התירוצים הוא במקרה של השו"ת סמס. לפי נתה"מ ודאי שהחבר שכח באוטובוס חייב, שהרי הניח חפץ חבירו במקום שאינו משתמר, ובעצם איבדו בידיים. אמנם לפי תירוצו של אחי, הסחת דעת אינה מוגדרת כפשיעה ויהיה פטור. לפני כשבוע סיפר לי דודי שהוא ביקש מחבירו שיעביר סכום כסף לאדם אחר, החבר נסע במונית, אך לצערו הוא "שכח" את התיק עם הכסף במונית. ושאל דודי מה דינו של החבר השוכח? והיה נראה לי שכאן אף לפי תירוצו של אחי השליח יהיה חייב, שהרי המשנה בב"מ מב. אומרת "המפקיד מעות אצל חברו צררן והפשילן לאחוריו... חייב, שלא שימר כדרך השומרים..."⁹, ומסבירה הגמרא "וצרת הכסף בידך- אף על פי שצוררין יהיו בידך", דהיינו, צורת השמירה על כסף היא שבשעה שאדם מנייד את הכסף עליו לשומרו בידו (או על גופו). ולכן השליח ששם את הכסף בתיק הוא פושע בזה (במיוחד אם מדובר בסכום גדול), ואע"פ שהשכחה היא הסחת הדעת ואינה פשיעה, מכל מקום הווי תחילתו בפשיעה וסופו באונס וחייב.

איזה כיף להיות יהודי

יהושע מרדכי אסולין (מחזור התשס"ד) – לומד בכולל ארץ חמדה, מסלול הכשרת רבני קהילות.

הַיִּזְכָּר / אֵלֶּיךָ

איזה כיף להיות חילוני
להיות דתי
להיות צמחוני
להיות כל מה שלא אני
ואיזה כיף לכתוב את התורה שלי בעצמי
ולשכוח... שאני רק יהודי
(עמיר בניון)

הקב"ה, והוא ישפוט אותי. אם חייב אני, יהרגני ה', הנה אני כבר מוכן על המזבח ופושט את צווארי. אתם אל תתערבו!"⁹. גרוע מכך, הוא לובש אצטלה אידיאולוגית המצדיקה את מעשיו. הוא מנפנף בתורה שכתב בעצמו. תורה מרשימה המבארת ומנמקת מדוע עשה מעשה נכון וחשוב, כל-כך חשוב, שאפילו הקב"ה בכבודו ובעצמו יסכים איתו. מעיז הוא פנים לומר: "אני מקריב את עצמי על אמונתי. אני קרוב לקב"ה. אינני רוצח שפל כי אם שליח של מטרה עליונה שאינכם מבינים ואין לכם כלים לשפוט. תשאירו את זה לקב"ה".

עליו ועל שכמותו אומר נותן התורה: 'מעל מזבחי תיקחנו למות!' לא תורת הרוצח היא הקובעת, כי אם התורה שיצאה מפי סנהדרין. לא לחינם נמצאת סנהדרין אצל המזבח. מסר ברור יש כאן – על כל אשר תפסוק הסנהדרין יאמר המזבח "הן". תורה אחת יש כאן. אמנם כל איש מישראל מצווה לכתוב לעצמו את התורה, אך אין הכוונה שיכתוב כל איש תורה משל עצמו.

המשורר דלעיל לועג בציניות משהו, לתופעת התורה הגמישה, הנזילה, המשרתת את מטרות הכותב האנושי שלה ונועדה להצדיק את מעשיו. לעיתים תורה חילונית פוסט-מודרניסטית מחוכמת, ולעיתים אף תורה דתית קיצונית מצטדקת, ולצערי השניה מסוכנת אף יותר מהראשונה, ודי לחכימא.

איזה כיף להיות יהודי
לא חילוני
לא "דתי"
לנסות להיות פשוט אני
ואיזה כיף שלא צריך לכתוב את התורה שלי בעצמי
כי מישהו כבר כתב אותה בשבילי

פסוק משונה תפס את עיני השבוע במהלך שנים מקרא. "וכי יזד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות"⁹. דבר פלא הוא זה! אדם רוצח, ודאי וודאי שנהרג אותו! מה ההוא אמינא שכיוון שהוא אוהב בקרנות המזבח נניח לו לנפשו? רוצח – אחת דינו להמית! מה המזבח שייך לכאן בכלל?

בפשטות, אדם נאחז במזבח כדי להינצל מעונש מוות שמגיע לו. כך עשה יואב בן צרויה¹⁰ לאחר שהרג בערמה את "שני שרי צבאות ישראל"¹¹ אבנר בן נר ועמשא בן יתר. **הגמרא** במכות¹² מספרת שטעה יואב שתי טעויות בכך שהחזיק בקרנות מזבח שילה. האחת, שרק גג המזבח קולט ולא קרנותיו, דהיינו, רק אדם העולה על גג המזבח זוכה למקלט ולא העומד בצידו ומחזיק בקרנותיו. השניה, שרק מזבח בית עולמים קולט, והוא החזיק במזבח שילה.

נמצאנו למדים שלולא טעה יואב, היה המזבח קולט אותו ו"שומר" עליו. **הרמב"ם**¹³, כתב שגג המזבח קולט רק רוצח בשגגה, אך רוצח במזיד – אפילו מעל מזבחי תקחנו למות! והרי יואב רצח במזיד, ומה יועיל לו המזבח? תירץ זאת **הרשב"א**¹⁴ שרק מי שהורשע בבית דין על רצח במזיד – אותו אין המזבח קולט, אך יואב לא הורשע בבי"ד אלא נדון במשפטי המלוכה. יוצא אפוא כי רוצח זכאי להגנה

מהמזבח, אך מרגע שהורשע בבי"ד, מסיר המזבח את חסותו עליו. מה קורה כאן? בעצם שאלת המפתח היא – מה משמעות העליה על גג המזבח?

אדם עשה מעשה נתעב ושפל. מגיע לו עונש, ואנו כחברה מצווים להעמידו לדין. אך הוא פושט אצטלה של פושע נתעב, ולובש חליפה, כיפה ואולי אפילו ופיאות ארוכות, כאומר: "מה שנעשה הוא ביני ובין

⁹ שמות כא יד

¹⁰ מ"א, ב, כח

¹¹ מ"א, ב, ה

¹² דף יב ע"א

¹³ הלכות רוצח ה, יב

¹⁴ שו"ת הרשב"א, א, תקכד

לוי צכמייסטר (מחזור התשס"ג) - מנהל פרויקטים, הנהלת שירותי בריאות כללית

תתנהגו אליו בהתאם ולא כפי שבמצרים התנהגו אליכם. הרעיון הוא, לזכור מאין באנו וללמוד מהחוויות ומאירועי העבר על מנת להשתכלל ולהשתלם לעתיד. כמו שמצינו במצוות השבת – 'למען ינוח עבדך ואמתך כמון. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויצאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה'.

עקרון זה צריך להיות מיושם גם בחיינו. כל אחד מאתנו עובר אירועים וחוויות בחייו, התורה מלמדת אותנו שמומלץ להסתכל עליהם וללמוד מהם כדי לדעת כיצד להתמודד עם העתיד ועם האתגרים שהחיים טומנים בתוכם.

אנו נמצאים בשבת בוגרים בישיבתנו "כרם ביבנה", כאן למדנו לפני כ-7 שנים, כאן גדלנו וכאן התבגרנו. לדעתי הישיבה מעבר למקום של יראת שמים, לימוד ועמל תורה, מנחה את האדם מה היא הדרך הנכונה לילך בה, כיצד לשאול שאלות ולדון בשאלות סבוכות. הישיבה מהווה עוגן ותמיד נעים לחזור אליה.

בהזדמנות זו, נחזור ונודה לכל צוות הישיבה על תקופת הלימודים שבמהלכה השכלנו והתחנכנו.

בהזדמנות זו נודה גם לכל המארגנים של השבת מתוך ומחוץ לישיבה. ויהי רצון, שנזכה לקבל מהשבת ולספוג מהאווירה אל המשך חיינו. שבת שלום.

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשבעת יצא לחפשי חינם".

פסוקים אלו הפותחים את פרשתנו, נאמרו לעם ישראל מיד לאחר יציאת מצרים ודינם כנאמרו בסיני (רש"י כא,א).

לכאורה, צווי על מצוות עבד עברי מיד לאחר צאת העם מהעבדות נמצא שלא במקום המתאים. הדבר האחרון שעבד שהשתחרר הרגע מעבדות רוצה הוא לקנות עבד לעצמו. אם כן, מדוע לאחר שעם ישראל היו בעבדות רד"ו שנים המצווה הראשונה שהם מצטווים בפרשת משפטים היא מצוות עבד עברי?

הראשונים העלו שאלה זו, ואחד התירוצים הוא תירוץ של הרמב"ן: "התחיל המשפט הראשון בעבד עברי, מפני שיש בשילוח העבד בשנה השביעית זכר ליציאת מצרים הנזכר בדבור הראשון וכו'". ז"א מצוות עבד עברי נאמרה דווקא סמוך ליציאת מצרים מכיוון שבקיום מצווה מתקיים זכר ליציאת מצרים. ניתן להציע תשובה נוספת לשאלה זו, המתבססת לפן החינוכי של הציווי. כשהתורה מצווה מיד לאחר יציאת מצרים דווקא מצוות עבד עברי היא מעבירה מסר. הקב"ה אומר לעם ישראל, אתם קעת יצאתם מעבדות מצרים, אתם יודעים בדיוק מה זו עבדות ולכן כאשר תקנו עבד עברי

נח הכלל

אליאב ברנט (מחזור התשס"ד) – סטודנט למשפטים

גם ידוע שבדור המבול "לא נגזר דינם אלא על הגזל" – רק כשבני הדור ההוא החלו להיפרד אחד מן השני ולאבד את אחדותם הם נידונו לכליה. וכן ידוע ההבדל בין דורו של דוד לדורו של אחאב – שבדורו של דוד הפסידו במלחמה אע"פ שהיו צדיקים, כיוון שהייתה דילטוריא ביניהם ולא הייתה אחדות, ואילו דורו הרשע של אחאב, שעסק הוא ודורו בעבודה זרה, נצחו במלחמותיהם בגלל שתמכו אחד בשני.

זו גם הסיבה לכך שבזמן שמונים את עם ישראל ישנו חשש לנגף, ככתוב בשמות ל', י"ב: "כי תשא אֶת-רֹאשׁ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, לִפְקֹדֵיהֶם, וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה, בִּפְקֹד אֹתָם; וְלֹא-יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף, בִּפְקֹד אֹתָם." לכאורה, הדבר תמוה – מהי ההווא אמינא שמניין של עמ"י יגרום למגפה?

וכך מסביר המלבי"ם: "כי כל עוד העם מתאחדים והם כולם כאיש אחד, זכות הרבים גדול מאוד, אבל כשמונים אותם, שאז מפרידים כל איש בפני עצמו ויחופשו מעשיהם ואז ישלוט בהם נגף, ולתקן זה ציוה שכל אחד יתן מחצית השקל, שזה מורה על אגודתם". המניין נותן התייחסות לכל פרט בפני עצמו, וממילא כל אחד נידון בפני עצמו ועשוי להימצא שרובו חייב. ע"כ אנו נותנים את מחצית השקל, בכדי לאזן את הדבר ולהדגיש את הכלליות, להדגיש שהאחדות של עמ"י עדיין קיימת, וממילא "זכות הרבים גדול מאוד", ואינם נידונים לחיוב. מחצית השקל מבטאת את האחדות כיוון שהדבר מבטא חיסרון. זהו לא שקל שלם, אלא רק חלק, כפי שהאדם עצמו אינו שלם, כי אם חלק מכלל ישראל ששלמותו נמצאת רק באחדותו.

הציבור הרחב אינו חי את חיינו מתוך דבקות תמידית בקב"ה. כפי שבעבר מעטים היו כהנים ונביאים, כך גם כיום רק יחיד סגולה זוכים לשבת בבית ה' כל ימי חייהם. זוהי חלוקה טבעית, ומקורה כבר בבריאת העולם, כשהאדם הראשון נצטווה "לעבדה ולשמרה". אין משמעות הדבר שאלו שאין מקומם קבוע להם בבית המדרש אינם מדבקים בקב"ה והולכים בדרכיו בכל מעשיהם, אך אין דמיון בין החיבור לבורא עולם מתוך חיי המעשה לחיבור הנובע מתפילה ותורה של הכלל, נטולת טרדות חיי היום יום. אנו, שנאלצנו לעזוב את תיבת הנוח של הישיבה, זוכים השבת לחזור אליה ולחיות מעין רגל רביעי בשנה – חיבור של הבוגרים מתוך דבקות בבורא העולם ובתורתו, בתקווה שהמטען שניקח משבת זו יקיימנו לאורך זמן, ועל כך תודתנו לאכסניה חשובה זו.

"וחג הקציר בכורי מעשיך - נאמר שלש רגלים בשביעית, שלא יסתרסו שלשה רגלים ממקומן. שלש פעמים בשנה יראה - את פני האדון ה' אלהי ישראל, למה נאמר, והלא כבר נאמר אל פני האדון ה', ומה תלמוד לומר אלהי ישראל, אלא על ישראל ייחד שמו ביותר" (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ)

המדרש מלמדנו כי בשנת השמיטה יתקיימו הרגלים, דבר הנלמד מכך שדין השביעית ודין הרגלים סמוכים זה לזה בפרשתנו. נשאלת השאלה, מדוע היינו עלולים לחשוב כי הרגלים לא יתקיימו בזמן השמיטה?

בעל ה"תורה תמימה" מסביר כי ישנו יחס ישיר בין הרגלים לעבודת האדמה - זמני הרגלים נקבעים לפי תקופות בעבודת האדמה, וע"כ הם קרויים חג האביב, חג האסיף וחג הקציר. בשנת השמיטה, שבה אין שמירה על קביעות התקופות הללו כיוון שהאדמה אינה נעבדת, לכאורה היה ניתן לומר שאין חשיבות לזמן שבו נחוג את הרגלים, ולכן הם יסתרסו - היינו שזמן החג יוזז.

בעל ה"משך חכמה", לעומת זאת, עושה הקבלה בין השמיטה לרגלים. לדבריו, ההתייחסות לרגלים לפי עבודת האדמה נובעת מכך שהרגלים נועדו להזכיר לנו כי פרנסתנו באה לנו מהקב"ה. לכן קבע ה' כי דווקא בזמנים הקריטיים לעבודת האדמה - כמו עת הקציר ועת האסיף, נעזב את אדמתנו ונעלה לבית המקדש, שם נזכור כי הכל נתון לנו מיד ה'. רעיון השמיטה הוא דומה - השמיטה מזכירה לנו כי ה' הוא השליט על כל הארץ, וכי אנו איננו בעלי הקרקע האמיתיים. כתוצאה מכך, עלול אדם לחשוב כי בשנת השמיטה, שבה ממילא אנו זוכרים כי לה' הארץ ומלוואה, אין צורך לציין את הרגלים, ועל כך מלמדנו המדרש כי אעפ"כ עלינו לעלות לרגל.

אך מדוע באמת קיים החיוב לעלות לרגל בשנת השמיטה, כאשר אנו ממילא שובתים ממלאכת הקרקע? תשובתו של בעל ה"משך חכמה" הינה כי העלייה לרגל אינה רק לצורך ההכרה העקרונית בעליונות הבורא, אלא מטרתה היא שעמ"י יהיה מדובק כולו יחד, ומתוך כלל ישראל יתחזק החיבור לקב"ה. כך מסביר בעל ה"משך חכמה" גם את הקשר בין שני הקטעים במדרש - הסיפא של המדרש מלמדנו כי ה' מייחד שמו על ישראל - בכללותו - ולכן יש חשיבות להיות כלל ישראל יחד בזמן הרגל. בעוד שבמהלך השנה אנו עמלים במלאכתנו, כל אדם לנפשו, הרגל הוא הזדמנות עבור עם ישראל להתאחד ולהדבק בשכינה. הדוגמה הבולטת לכחו של הציבור היא העובדה שבעוד יחידים יכולים למות, עם ישראל כחברה - וכל זמן שהוא חברה - אינו נידון לכליה. כך